

De eindexamens naderen, maar kun je zonder diploma toch succesvol zijn? Dat geldt vooral voor de 'happy few'

Bron: Dagblad de Limburger, zaterdag 11 mei 2024
Pagina: 10 t/m 13, zaterdagbijlage Limburgs Supplement
Auteur: Pascale Thewissen
Illustratie: Berend Vonk

Komende week beginnen de eindexamens in het middelbaar onderwijs. Maar wat als je geen diploma haalt? Wat als je al eerder bent gestopt met je opleiding? Dat hoeft geen ramp te betekenen. Sommigen maken ook een mooie carrière zonder startkwalificatie, maar dat is lang niet iedereen gegeven.

Een mislukte verkoper van milkshake-machines die een imperium weet op te bouwen van 1600 fastfoodrestaurants met een jaaromzet van zevenhonderd miljoen dollar. Wie naar de film *The Founder* heeft gekeken, weet dat het over Ray Kroc gaat. Per toeval ontmoet hij de broers McDonald, die een vernieuwend concept hebben bedacht: een maaltijd die in dertig seconden op tafel staat. Kroc ziet meteen het enorme groeipotentieel en maakt van McDonalds een wereldwijd succes. Niet slecht voor iemand die nooit een diploma behaalde.

En zo zijn er wel meer voorbeelden van ondernemers die nooit een studie afmaakten, maar wel multimiljonair of zelfs miljardair werden. Bekende namen zijn Steve Jobs (Apple), Bill Gates (Microsoft), Mark Zuckerberg (Facebook) en Evan Williams (medeoprichter van Twitter). Allemaal begonnen ze wel aan een opleiding, maar haakten vroegtijdig af. Veel jongeren kunnen de voorbeelden zo oplepelen. De boodschap: zie je wel, je hoeft helemaal niet door te leren om het te maken in het leven.

Een mooi excuus om niet dagen- en nachtenlang te blokken voor de eindexamens die komende dinsdag beginnen, zou je denken. De werkelijkheid is echter anders. Het is maar weinigen gegeven om zonder opleiding of diploma met de neus in de boter te vallen. Veel vaker komen onopgeleide jongeren terecht in slechtbetaalde banen met weinig toekomstperspectief. Zo kun je zonder diploma prima maaltijden gaan rondbrengen voor bijvoorbeeld [Thuisbezorgd.nl](https://www.thuisbezorgd.nl), maar echt grote carrièrekansen biedt dat niet.

Startkwalificatie

Een diploma halen of een vervolgopleiding met succes afronden is lang niet voor iedereen een vanzelfsprekendheid. In 2022-2023 stopten 30.245 jongeren voortijdig met hun opleiding. Als hoofdoorzaken worden vaak (de nasleep van) de coronapandemie en de krappe arbeidsmarkt genoemd, waardoor jongeren geneigd zijn eerder te gaan werken. Maar corona lijkt vooral een bliksemafleider, want ook voor de pandemie waren de aantallen hoog. Corona gaf jongeren wél een excuus om zich terug te trekken op hun kamers, weg van het sociale leven, en meer online te gaan.

Het merendeel (24.767) van de vroegtijdige schoolverlaters stopt in het middelbaar beroepsonderwijs. Limburg doet het slechter dan de rest van het land. Vooral in Zuid-Limburg zijn de problemen groot. Vorig schooljaar stopten hier 947 jongeren vroegtijdig met school. Dat is ruim 3 procent van het totaal.

Het gaat om jongeren die stoppen met hun opleiding zonder een zogeheten startkwalificatie. In Nederland ben je leerplichtig tot je 18de verjaardag of tot je een startkwalificatie hebt behaald: een havo- of vwo-diploma, of een diploma van mbo-niveau 2 of hoger.

Finfluencers

Wat niet helpt bij het kiezen van een goede (vervolg)opleiding, zijn finfluencers op sociale media die beweren dat je helemaal geen diploma nodig hebt om het te maken in het leven. Bijna een derde van de jongeren denkt, mede onder invloed van sociale media, dat de kans om rijk te worden groot is, blijkt uit onderzoek van platform Wijzer in Geldzaken. Ze dromen ervan een eigen bedrijf te beginnen, youtuber te worden of binnen te lopen door te beleggen in crypto.

Snel geld verdienen, daar draait het om. Wilde je vroeger op vakantie of een extra zakcentje verdienen, dan nam je een bijbaantje, bijvoorbeeld bij McDonalds of het Kruidvat. Maar anno 2024 is werken voor een baas passé. Op internet worden ze overspoeld door posts en video's van snelle auto's, luxe vakantieoord en dure horloges. Het lijkt allemaal zo gemakkelijk. Gewoon je eigen YouTubekanaal beginnen, net als Enzo Knol, en binnenlopen. Maar zo werkt het in het echte leven natuurlijk niet.

Gezondheid

Een opleiding afmaken, is om allerlei redenen een goed idee. Uit cijfers van UWV-Limburg blijkt dat van alle jongeren onder de 27 jaar die een werkloosheidsuitkering krijgen, bijna 18 procent geen startkwalificatie heeft. Ze komen lastiger aan werk, verdienen minder en vinden vaak geen duurzame baan. Ook de doorgroei mogelijkheden en carrièrekansen zijn doorgaans slechter. De meeste jongeren werken in de horeca en detailhandel. Dat zijn conjunctuurgevoelige sectoren. Als het economisch goed gaat, is er veel werk. Maar als het minder gaat, zijn het ook de eerste banen die op de tocht komen te staan.

Bovendien toont onderzoek aan dat mensen die hoogopgeleid zijn langer leven en langer in goede gezondheid leven. Hoogopgeleide mannen leven 6,5 jaar langer en leven 14,2 jaren meer in goede ervaren gezondheid in vergelijking met laagopgeleide mannen. Voor hoogopgeleide vrouwen is eenzelfde trend waarneembaar: hoogopgeleide vrouwen leven 5,4 jaar langer en leven 15,5 jaren meer in goede ervaren gezondheid in vergelijking met laagopgeleide vrouwen.

Vooraf in Zuid-Limburg is sprake van een achterstand in (arbeids)participatie, onderwijs, gezondheid, opvoeding en sociaal kapitaal ten opzichte van Noord- en Midden-Limburg en de rest van het land. En dan met name in de verstedelijkte gebieden rondom Parkstad, Sittard-Geleen en Maastricht. Ook Venlo en Roermond zijn kwetsbaar, staat te lezen in de Sociale Agenda Limburg 2025.

Jongeren zonder startkwalificatie lopen, aldus het Nederlands Jeugd Instituut, een groter risico om bij criminele activiteiten betrokken te raken. Uit cijfers van het CBS blijkt dat Heerlen landelijk het hoogst scoort, als het gaat om het aantal mensen dat door de politie verdacht wordt van een misdrijf. De stad laat daarmee Rotterdam en Amsterdam achter zich. Ook Venlo scoort ver boven het landelijk gemiddelde.

Talenten

Robbert Smeets is oprichter en coach van de Stichting LEFteam in Maastricht, dat jongeren die door omstandigheden met hun opleiding zijn gestopt, helpt om hun talenten te ontwikkelen en het leven terug op de rails te krijgen.

„Wij zijn nu tien jaar bezig en hebben de problemen alleen maar groter zien worden”, zegt Smeets. „We zien het aantal vroegtijdige schoolverlaters de laatste tijd weer omhoogschieten. We krijgen de ene aanmelding na de ander. Er gaat heel veel aandacht uit naar die startkwalificatie, want die moeten ze halen. Daar wordt heel krampachtig aan vastgehouden. Maar voor een aantal leerlingen is dat gewoon niet weggelegd. En dan heb ik het over leerlingen op alle niveaus. We zien hier jongeren binnenkomen, die van vwo naar havo en vervolgens naar vmbo zijn afgezakt. Het lukt hun gewoon niet om te leren en elke dag in de schoolbanken te zitten.”

Hij kan de cijfers zo opsommen. Alleen al in het middelbaar onderwijs in Zuid-Limburg vallen elk jaar 180 jongeren uit. In het schooljaar 2022-2023 kwamen in de regio Maastricht zeventig kinderen thuis te zitten, zeventien meer dan het jaar ervoor. De aantallen zijn bovendien cumulatief, benadrukt Smeets. Elk jaar komt er weer een nieuwe groep bij.

„We zien dat ook terug in het aantal aanmeldingen bij het LEFteam. Scholen richten zich tot ons, omdat ze niet meer weten wat ze met deze jongeren aanmoeten. Ze willen gewoon niet meer verder.” Jongens lopen vaker tegen problemen aan dan meisjes. „De verhouding bij ons is 80 procent jongens en 20 procent meisjes.”

Problemen

De redenen waarom ze uitvallen, verschillen. Soms zijn er problemen thuis of kan een jongere om medische redenen niet mee op school. „Soms zijn ze even het spoor bijster. Denken: God, wat moet ik nou? Dat kan komen door allerlei omstandigheden. Doordat ze kampen met depressieve gevoelens of omdat er iets is gebeurd op school. Ook autisme en ADHD kunnen een rol spelen. Of problemen thuis, gescheiden ouders, noem maar op. Maar ook het niet kunnen maken van een keuze, beginnen aan een opleiding die eigenlijk een stuk minder leuk is dan je had gedacht of het ontbreken van motivatie, spelen een rol.”

Maar wat moet je als ouder met een twaalfjarige die net in de brugklas is begonnen en opeens thuiszit en niet meer naar school is te krijgen? „Voor ouders is het vaak heel erg lastig. Ze hebben zelf een baan, moeten opeens opvang gaan regelen.” Als een kind onder de achttien is en thuis komt te zitten, verspelen ze bovendien hun recht op kinderbijslag.

Volgens Smeets is het belangrijk dat er gekeken wordt naar nieuwe onderwijsvormen. Zoals het Agora-onderwijs in Midden-Limburg, waar vakken, toetsen en klassenroosters zijn vervangen door challenges en gerichte coaching door leraren en leerlingen veel meer hun eigen pad kunnen kiezen. „Voor een aantal leerlingen, die in het reguliere onderwijs niet meekunnen, werkt dat heel goed. Het is dus belangrijk om dat soort alternatieven te ontwikkelen, want de afgelopen tien jaar hebben aangetoond dat het aantal vroegtijdige schoolverlaters heel hoog blijft. Het verandert niet.”

Toch zijn er de voorbije jaren allerlei maatregelen genomen om te voorkomen dat jongeren buiten de boot de vallen. Bijvoorbeeld door een soepelere doorstroom te garanderen bij een verkeerde opleidingskeuze en betere begeleiding van en meer mogelijkheden voor jongeren die liever werken dan leren. Wie onverhoopt toch geen diploma haalt, kan via een uitzendbureau als Randstad een vakverklaring aanvragen: een bewijs waarmee ze kunnen aantonen dat zij specifieke werkprocessen beheersen. Ook bestaat de mogelijkheid om een ervaringscertificaat (EVC) aan te vragen via een Leerwerkloket. Dat is geen diploma, maar een bewijs van wat iemand weet en bedoeld voor mensen die wel werkervaring hebben, maar geen diploma's kunnen overleggen.

Gedagsverandering

Smeets ziet nadrukkelijk een rol weggelegd voor andere partijen buiten het onderwijs, zoals LEF. „Wij bieden een alternatief voor de schoolbanken en richten ons voornamelijk op een gedragsverandering. We helpen jongeren weer gemotiveerd te raken, weer in een ritme te komen. Wij bieden iets anders dan onderwijs aan, maar ze leren wel. We gaan met ze aan de slag en proberen te ontdekken waar hun talenten liggen. We noemen het een talentontdekkingsreis. Vandaaruit kunnen ze erachter komen wat ze willen en zich daarin verder ontwikkelen. En uiteindelijk weer teruggaan naar de schoolbanken. Daar ligt wel de nadruk op. We hebben ooit een jongen gehad die was begonnen op het vwo en via de havo uiteindelijk op het vmbo terecht kwam. Hij had heel veel problemen met leren, maar was superintelligent. Hij is uiteindelijk gaan studeren aan de Open Universiteit. Nee, daar heb je geen diploma voor nodig. Als je eenmaal achttien jaar of ouder bent, kun je je gewoon inschrijven.”

Wat ook voorkomt, is dat ze kiezen voor een andere onderwijsvorm. Op mbo-niveau bijvoorbeeld kunnen ze instromen in een leer-werktraject waarbij de nadruk meer ligt op vaardigheden in plaats van op het behalen van een diploma. Bijvoorbeeld via een SBB: Samenwerkingsorganisatie Bedrijfsleven Beroepsleven. Het is bovendien een mooie oplossing voor de nijpende personeelstekorten. „Maar dat is niet voor alle jongeren een oplossing, want er is vaak wel iets aan de hand. Het is niet zomaar dat ze uitvallen. Ze hebben goede begeleiding nodig en niet een begeleider die net zo oud is als zij en hamert op het op tijd komen en niets van de problematiek snapt.”

Maatschappelijke Diensttijd

Wat de eindexamens betreft: wie zover komt, maakt de opleiding meestal wel af, is zijn ervaring. „Desnoods met een herexamen of door een jaartje over te doen, waarin ze de vakken ophalen waar ze onvoldoende voor hebben gescoord.” Een andere mogelijkheid om alsnog het felbegeerde papiertje te behalen, is de VAVO (Voortgezet Volwassen Onderwijs). Wie onverhoopt toch afvalt, kan vanaf volgend jaar intekenen op een voor Limburg nieuw traject: de Maatschappelijke Diensttijd, die in de Randstad al gemeengoed is.

Smeets verwacht daar veel van. De Maatschappelijke Diensttijd is bedoeld voor vroegtijdige schoolverlaters tussen 12 en 30 jaar die zich vrijwillig inzetten voor een ander. Ze organiseren bijvoorbeeld samen een maatschappelijk evenement, zoals een tweedehands kledingmarkt. „Net als bij ons, is het erop gericht te ontdekken wat je wilt en waar je talent ligt. Jongeren komen er in contact met andere mensen en doen nieuwe ideeën op. Ze zitten in elk geval niet thuis. Want dat is echt in alle gevallen de slechtste optie.”